

Wacław Umiński

Nieznane woluminy z Biblioteki Zygmunta Augusta w Księgozbiornie Misjonarskim

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy nr 4, 130-135

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NIEZNANE WOLUMINY Z BIBLIOTEKI ZYGMUNTA AUGUSTA W KSIĘGOZBIORZE MISJONARSKIM

Historia biblioteki Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie sięga XVIII wieku, kiedy to misjonarze osiedlili się u podnóża Wawelu. Początkowo dom ten pełnił funkcję placówki misyjnej, skąd kapłani wyjeżdżali na rekolacje i misje ludowe. Niewątpliwie już wtedy gromadzili książki potrzebne w pracy misyjnej. Charakter księgozbioru znacznie się rozszerzył po 1732 r. wraz z erygowaniem w domu stradomskim seminarium diecezjalnego. Pod koniec XVIII w. przekazano do niego część książek ze skasowanej biblioteki klasztornej Karmelitów Bosych przy kościele św. Michała i św. Józefa w Krakowie. W wieku XIX biblioteka pozyskała zbiory z placówek misjonarskich: domu in Arce przy Seminarium Zamkowym w Krakowie oraz domu świętokrzyskiego w Warszawie. W późniejszym okresie trafiły do biblioteki druki z domów we Lwowie, Tarnowie, Zakopanym i krakowskiego na Kleparzu [Umiński 2004, s. 33; Umiński 2009, s. 43]. Od powstania seminarium stradomskiego misjonarze przede wszystkim gromadzili książki z filozofii i teologii. Analizując jednak bogaty księgozbiór można dostrzec też woluminy z wielu innych dziedzin, jak chociażby z historii powszechnej, historii Kościoła, literatury, medycyny czy astronomii [Umiński 2009, s. 42–44].

Księgozbiór stradomski obejmuje m.in. czterdzieści inkunabułów, w tym kilka w dawnych oprawach wykonanych z tłoczonej skóry, około 17 tysięcy tomów starodruków w tym kilkaset druków rzadkich [Umiński 2009, s. 45–46]. Na uwagę zasługują te pozycje, które zawierają superekslibrisy (ich omówienie wymaga odrębnych analiz). Niewątpliwie do najcenniejszych należą znaki własnościowe biblioteki królewskiej Zygmunta II Augusta.

Biblioteką ostatniego Jagiellona interesowało się już wielu badaczy m.in: Edmund Majkowski [Majkowski 1928], Stanisław Lisowski [Lisowski 1951], Kazimierz Hartleb [Hartleb 1928, Hartleb 1929], który opracował losy księgozbioru. Dogłębnie opisała go Alodia Kawecka-Gryczowa, cha-

rakteryzując cechy szczególne kolekcji. Wskazała również aktualne miejsca przechowywania książek [Kawecka-Gryczowa 1988, s. 25–99], jednak z pewnością zdawała sobie sprawę, że w przyszłości mogą odnaleźć się nieznanne woluminy, wchodzące w skład księżnicy królewskiej. Poświadczają to publikacje, które ukazały się w ostatnich latach: Elżbiety Maruszak [Maruszak 2012], Arkadiusza Jabłońskiego [Jabłoński 2013] czy Katarzyny Płaszczyńskiej-Herman [Płaszczyńska 2013].

Biblioteka ostatniego władcy z rodu Jagiellonów uległa rozproszeniu, choć testament króla zakładał przekazanie księgozbioru do kolegium jezuickiego w Wilnie [Testament 1975]. Królowna Anna dość swobodnie zinterpretowała wolę króla, rozdzielając książki według uznania. W efekcie tej decyzji oraz późniejszych przemieszczeń zbiorów, obecnie fragmenty kolekcji królewskiej znajdują się w kilkunastu instytucjach w Polsce i zagranicą. Ich identyfikację umożliwia przede wszystkim jednolity sposób oprawy, charakterystycznej dla księgozbioru ostatniego Jagiellona. Wyróżniały ją zwłaszcza superekslibrisy, a także stosowane do ozdoby tłoki w kilku odmianach, niekiedy woluminy były zaopatrzone w klamry i futerały. Zapisy w księgach rachunkowych pozwalają na wyszczególnienie warsztatów introligatorskich, przede wszystkim z Krakowa i Wilna. Wiadomo m.in., że złotnik Jan wykonał tłok II, a grawer Kilian – mały tłok I, którymi posługiwali się rzemieślnicy krakowscy Dawid i Jerzy Moeller (w latach 1547–1555), natomiast od roku 1557 do zasadniczo roku 1563 „monumenta” opraviano w Wilnie [Kawecka-Gryczowa 1988, s. 91–92].

Do biblioteki misjonarskiej trafiły dwa, zidentyfikowane kilka lat temu [Płaszczyńska 2009, s. 85], woluminy biblioteki królewskiej. W klocek introligatorskim oznaczonym sygnaturą 100-II-P₂ na przedniej okładzinie znajduje się superekslibris herbowy Zygmunta II Augusta: Orzeł Jagiellonów i Pogoń oraz skrócony tytuł dzieła *CONCILIA MEDICINALIA BENEDICTI VICTORII*, a na tylnej umieszczono tradycyjną formułę własnościową wraz z datą: SIGISMVNDI AVGVSTI REGIS POLONIAE MONVMENTVM ANNO 1560 [Płaszczyńska 2009, s. 86; Płaszczyska-Herman 2013, s. 73–74]. Znak własnościowy, umieszczany zazwyczaj na mniejszych oprawach, został skatalogowany przez A. Kawecką-Gryczywą, jako superekslibris Ia [Kawecka 1998, s. 26].

Klocek ten zawiera trzy woluminy medyczne. Pierwsze z nich to dzieło Benedictusa Victoriusa *Concilia Medicinalia ad varia morborum genera* [...] wydrukowane w Wenecji w 1556; drugie autorstwa Wilhelma de Varignana *Opus de curandis* [...] (brak miejsca i roku wydania); trzecia pozycja to książka Leonello Vittoriego *De aegritudinibus infantium tractatus admodum salutifer*, wydrukowana również w Wenecji w 1557 r.

Na stronie tytułowej można dostrzec również rękopiśmienne proveniencje. Pierwsza z nich o treści następującej: *Datus mi[hil] Sylvestro Roguski per Serenissam Reginam Poloniae Annam 1586* odnosi się do Sylwestra Rogu-

II. 1. Okładzina przednia 100-II-P₂.
Fot. W. Umiński

II. 2. Okładzina tylna 100-II-P₂. Fot.
W. Umiński

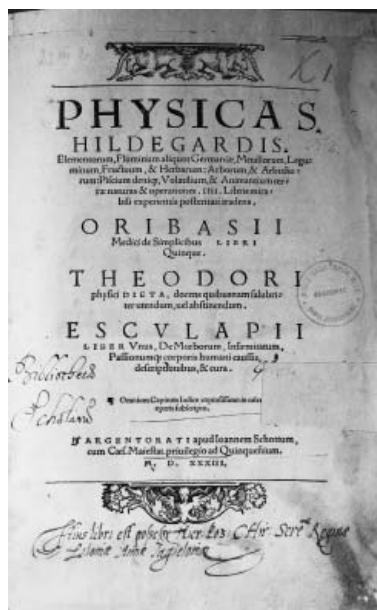
skiego, który pełnił funkcję astronoma, matematyka i lekarza na dworze Zygmunta Augusta jak również Anny Jagiellonki. Niewątpliwie królowa musiała darzyć go sympatią, skoro ofiarowała mu niektóre książki medyczne. Drugi wpis: *Ex Libris Congregationis Missionis Domus Stradomiensis ad Cracoviam* jak również owalna pieczęć z napisem [CONGREGATIONIS MISSIONIS] DOMUS STRADOMIENSIS CRACOVIAE wskazuje na kolejnego właściciela, jakim stał się dom stradomski w tekście powyżej „stradomski” zawsze mała litera [Płaszczyńska 2009, s. 87; Płaszczyńska 2013, s. 75–76]. Drugi druk królewski to również klocek o sygnaturze 29-III-B, gdzie na przedniej oprawie znalazł się II rodzaj ekslibrisu królewskiego oraz skrócony tytuł dzieł w nim zawartych: HILDEGARDIS PHYSICA ET NICOLAI MYREPSI ANTIDOTARIVM, a w zwierniadle tylnej okładziny umieszczono formułę własnościową i datę oprawienia: SIGISMUNDI AVGUSTI REGIS POLONIAE MONVMENTVM 1552. [Płaszczyńska 2009, s. 88; Płaszczyńska-Herman 2013, s. 77]. Superekslibris występujący na tym druku w katalogu A. Kaweckiej-Gryczowej oznaczony jest numerem II [Kaweczka 1998, s. 27].

Drugi konwolut jest ciekawym przypadkiem połączenia klocka wydawniczego z innym dziełem. Klocek wydawniczy zawiera następujące druki: Hildegardis S., *Physicas ...*, Oribasius, *De simplicibus libri quinque*, Theodoros Phisicus, *Dieta, docens quibusnam salubriter utendum vel abstinen-*

II. 3. Okładzina górna 29-III-B. Fot. W. Umiński

II. 4. Okładzina dolna 29-III-B. Fot. W. Umiński

II. 5. Karta tytułowa z proveniencją Hieronima z Poznania (sygn. 29-III-B)

dum oraz Esculapius, *Liber unus de morborum, infirmitatum, passionumque corporis humani caussis, descriptionibus et cura*, Argentorati 1533, do nich dołączono dzieło Myrepsusa Nicolausa Alexandrinusa, *Medicamentorum opus, in sectiones quadraginta octo digestum* [...], Basileae 1549 [Płaszczynska 2009, s. 87–88; Płaszczynska-Herman 2013, s. 76–77].

Warto dodać kilka słów o proveniencji tego zbioru. U dołu strony tytułowej odnaleźć można następujący wpis: *Istius libri est possesor Hier[onymus] Poz[naniensis] Chir[furgus] Sere[niss]imae Reginae Poloniae Annae Jagielloniae*, z którego wynika, że został on ofiarowany przez Annę Jagiellonkę Hieronimowi z Poznaniu. Katalog A. Kaweckiej-Gryczowej potwierdza, że otrzymał on również inne dzieła [Kaweczka 1998, s. 227, 238, 239]. Następnie omawiany konwolut trafił do kolejnych właścicieli. Informacja o niektórych z nich jest jednak dzisiaj trudna do ustalenia, ponieważ została albo częściowo, albo całkowicie usunięta.

Podsumowując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że odnalezienie w księgozbiornie misjonarskim nieznanych wcześniej woluminów z Biblioteki Zygmunta Augusta daje nadzieję na przyszłe, podobne odkrycia, także w zbiorach zakonnych.

Bibliografia

- Hartleb K. (1929), *Dzieje spuścizny królewskiej*, Lwów.
- Hartleb K. (1928), *Biblioteka Zygmunta Augusta. Studium z dziejów kultury królewskiego dworu*, Lwów.
- Jabłoński A. (2013), *Łódzki „monument” króla Zygmunta Augusta* [dostęp: 2014-12-01]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.secretera.pl/artykuly/39-lodzki-monument-krola-zygmunta-augusta>
- Karpuk W. (1996), *Nieznana „Biblia” z biblioteki Zygmunta Augusta*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” T. 65, s. 351–356.
- Kaweczka-Gryczowa A. (1988), *Biblioteka ostatniego Jagiellona. Pomnik kultury renesansowej*. Wrocław [i in.].
- Majkowski E. (1928), *Materjały do dziejów biblioteki Zygmunta Augusta*. Książki Zygmunta Augusta przechowywane w Bibliotece Archidiecezjalnej w Poznaniu, Poznań.
- Maruszak E. (2012), *Nieznane księgi ze zbiorów Zygmunta II Augusta. Monumenty w Rosyjskiej Bibliotece Narodowej w Sankt Petersburgu* [dostęp: 2014-12-01]. Dostępny w World Wide Web: http://nimos.pl/upload/wydawnictwa/cenne-bezcenne_utracone/2012_3/19-22_Maruszak.pdf
- Mituś-Nowak (2003), *Biblioteka Księży Misjonarzy na Stradomiu w Krakowie: przyczynek do dziejów i próba charakterystyki stanu obecnego*, „Fides” nr 1/2 (16/17), s. 175–199.
- Lisowski S. (1951), *Do dziejów biblioteki Zygmunta Augusta*. W: *Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego*, Wrocław, s. 241–249.

- Płaszczyńska K. (2009), *Oprawy z XVI i XVII w. w Bibliotece Księży Misjonarzy w Krakowie – Studium wstępne*. Kraków (praca magisterska).
- Płaszczyńska-Herman (2013), *Nieznane książki króla Zygmunta Augusta w bibliotece Zgromadzenia Księży Misjonarzy na Stradomiu*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” R. 63, s. 71–81.
- Testament Zygmunta Augusta*. Oprac. A. Fanaszek, O. Łaszczyńska, S. Nahlik. W: *Źródła do dziejów Wawelu*. T. 8. Kraków (1975).
- Umiński W. (2004), *Z działalności biblioteki Stradomskiej*. *Biblioteka dawniej i dziś*, „Informator” nr 24, s. 33–36.
- Umiński W. (2009), *Biblioteka Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie na Stradomiu – przeszłość i teraźniejszość*, „Bibliotheca Nostra” nr 2 (18) s. 35–49.
- Umiński W. (2010), *Ochrona i konserwacja zabytkowego zbioru Biblioteki Zgromadzenia Księży Misjonarzy*. *Konserwacja zapobiegawcza i pełna zbiorów*, „Fides” nr 1/2 (30/31), s. 100–105.

Wacław Umiński

*Unknown volumes from the Library of Sigismund Augustus
in the missionary collection*

Summary

Book collection of the Congregation of the Mission in Kraków contains 40 incunabula, and over 17 thousand of other old prints. In this collection highlight the original bindings, especially with superexlibris. The most valuable are two hitherto unknown prints (so called monumenta), originated in the former royal library of Sigismund II Augustus, which are described in the paper.

Keywords: Library of the Congregation of the Mission, Library of Sigismund II Augustus, prints of sixteenth century, special collections, bindings